

Остапенко І. В.
кандидат психологічних наук,
завідувач лабораторії психології політичної поведінки молоді
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України,
e-mail: ostapenko.iryana.vit@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6710-5964

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗГУРТОВАНOSTI СУСПІЛЬСТВА У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС

1. Які суб'єкти / агенти інвестицій забезпечують формування соціальної згуртованості і яким чином?

Рада Європи визначає соціальну згуртованість насамперед як матеріальну інтеграцію, тобто здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів шляхом зменшення нерівності та забезпечуючи справедливий доступ до наявних ресурсів. Це дещо відрізняється від психологічного розуміння згуртованості, що базується на почутті причетності до певного суспільства. У воєнний час формування соціальної згуртованості забезпечується, передусім, необхідністю організації ефективного протистояння ворогу, тому на цей період внутрішні суперечності, в тому числі й політичні, відходять на другий план. Деякою мірою, особливо на початку збройної агресії, це відбувається стихійно, громада та окремі групи населення самоорганізуються, наприклад, в територіальну оборону, волонтерські групи та центри. Ця тенденція спостерігається і зараз. Наприклад, в якості суб'єктів інвестицій можуть виступати органи центральної та місцевої влади, різні соціальні групи населення, безпосередньо причетні до спротиву (лікарі, волонтери, рятувальники, пожежники і т. ін.), а також територіальні громади, що організують життя своїх членів в умовах війни, приймають переселенців з регіонів, охоплених бойовими діями. Здебільшого реагування відбувається на ситуаційні виклики, тому у якості інвесторів, суб'єктів інвестицій (тих, хто ними

розпоряджається та несе відповідальність) та агентів інвестицій (тих, хто їх залучає або керує за дорученням суб'єктів інвестицій) залежно від обставин можуть виступати волонтерські організації та інші громадські об'єднання, територіальні громади та органи місцевого самоврядування, державні інституції та міжнародні організації. Тому, скоріше можна говорити про синергетичний ефект від зусиль всіх залучених до цього громадян, спільнот та інституцій. Провідна роль держави найбільш помітною є у комунікаційній сфері, яка здійснює масштабну пропагандистську діяльність, що має на меті героїзувати сили спротиву (політичне керівництво, збройні сили та населення) та демонізувати агресора.

2. Які Ви вбачаєте *передумови згуртованості суспільства* у воєнний і повоєнний час?

Передумовами соціальної згуртованості є спільне бачення членами суспільства напрямів його розвитку, цілей та засобів, що застосовуються для цього, а також усвідомлення соціального, організаційного та політичного контексту. У воєнний час важливим є спільне розуміння необхідності організації ефективного військового спротиву і залучення для цього всіх можливих ресурсів. Важливим є об'єднання людей навколо вирішення спільних проблем. Готовність слухати громаду та вчитись з боку влади підвищує готовність брати участь в наступних заходах, допомагає зміцнити довіру до органів влади. І у воєнний час, і в повоєнний, важливу роль відіграють спільні уявлення про майбутнє та історичне минуле. Люди, об'єднані майбутнім, прагнуть знайти схожість між собою в минулому і теперішньому. Подібність чи відмінність передбачуваного майбутнього робить можливим і релевантним соціальне порівняння між групами. Виконуючи консолідуючу функцію, соціальні уявлення про майбутнє підвищують згуртованість групи, забезпечують її членів усвідомленням взаємозалежності у досягненні спільних цілей та почуттям спільності долі. У повоєнний час більш важливими й актуальними будуть спільні уявлення про майбутнє, тобто бачення

напрямів розвитку та повоєнної відбудови суспільства, зокрема щодо набуття країною членства в НАТО та ЄС.

3. Якими, на Вашу думку, є *ризики* досягнення згуртованості суспільства?

Найбільшим ризиком досягнення згуртованості суспільства, особливо в умовах військової агресії, є тоталітаризм. Це зумовлене існуванням зовнішньої загрози, необхідністю запровадження жорсткої вертикалі влади, цензурою та масовою пропагандою в ЗМК, частковим відходом від демократичних принципів управління державою, при владі знаходиться фактично одна правляча партія; заборона будь-якої критики держави або влади; мілітаризацією суспільства та посиленням шовіністичних та ксенофобських настроїв на тлі посилення та розвитку націоналістичних партій та ідеологій.

4. Які *показники та індикатори* згуртованості суспільства у воєнний і повоєнний час?

Серед показників згуртованості суспільства у воєнний час можна виокремити високий рівень довіри як до військово-політичного керівництва, місцевої влади, так і до інших соціальних груп, позитивні почуття стосовно інших його членів, почуття гордості та причетності до життя в суспільстві. Тобто люди відчувають себе частиною суспільства та сприймають його як єдине ціле. Залученість людей до життя суспільства в умовах війни також свідчить про його згуртованість, тобто кожен робить що може на своєму місці, відчуває відповідальність за свою роботу. Важливими показниками соціальної згуртованості є також спільна соціальна відповідальність, а також готовність працювати заради спільного блага.

У повоєнний час важливим показником соціальної згуртованості буде ефективно вирішення конфліктів, що зростатимуть в на тлі зруйнованої економіки,

відмінного бачення різними соціальними та політичними групами шляхів відновлення засобами соціального діалогу. Залученість та спільна соціальна відповідальність не втратять своєї актуальності як показника згуртованості суспільства і у повоєнний час.